

Останнє різдво з мамою

Анатолій Власюк

Андрієві ГРУЩАКУ

Київський поїзд, розкошуючи, м'яко підкотив до перону львівського вокзалу.

Різдво видалося мені сумним і зустріло морозом.

Я пішов на шостий трамвай, аби доїхати до автовокзалу. На зупинці юрмилось чимало людей, і мороз міцнішав.

Нарешті під'їхав трамвай, котрий не став випробовувати мої нерви довгою відсутністю. Він був розцяцькований рекламою й скидався на підлітка з густою кучмою на голові, потертими джинсами й курткою невизначеного кольору.

Втім, втішили око м'які сидіння. "Дбає влада про львів'ян", — мовчки виголосив я сакраментальну фразу й почимчикував до водія за квитком. Моя гривня матеріалізувалась у клаптик паперу, який з дірками від компостера заліг у кишені.

Рушили з місця, але незабаром зупинилися. Водій, ще зовсім молодий чоловік, без жодного виразу на обличчі вийшов із трамваю, щось пошаманив на колії — і ми знову рушили у путь.

На першій же зупинці трамвай ущент наповнився людьми, так що багатьом довелося стояти. Я був перемучений — не стільки фізично, скільки морально — й не думав комусь поступатися насидженим місцем.

Трамвай ніжно заколисував, і я згадував своїх нав'язливих попутниць у купе. Вони ніяк не могли зрозуміти, чому я відмовляюся від їхнього дорогого коньяку. Довелося віджартовуватися, що вживаю лише самогонку. І дорогих цукерок їхніх не їм, бо закушую салом, цибулею і квашеним огірком. Панянки геть втратили до мене будь-яку цікавість і поводили себе так, ніби мене зовсім не було на білому світі. Перевиховувати зарозумілих п'яних баб, які їхали у Трускавець лікуватися "нафтусею", в мене не було бажання. Я лежав на горішній полиці й мріяв лише про те, аби вони припинили свої теревені. Але дівиці перебили мені сон, і аж до ранку я намагався звести до купи хоч декілька строф. Проте з моєї затії нічого не вийшло, голова була забита коньячними випарами, думки зашпортувались об мозкові звивини, а закінчення строф ніяк не

хотіли римуватися, безнадійно пропонуючи мені перейти на білий вірш. Але я був упертюх ще той, а тому безжально гвалтував слова, намагаючись розташувати їх у належному порядку.

Увагу всіх у трамваї привернула дебела контролерка, яка вимагала по двадцять гривень штрафу від двох жіночок. Ті виявилися москалицями — справжніми, із Росії.

Жіночки казали, що вони тільки ось зайшли і не встигли купити квиток, хоча я звернув на них увагу, коли вони сідали у трамвай біля залізничного вокзалу.

Контролерка була незворушною і всім своїм виглядом показувала, що ці аргументи їй знайомі, але штраф платити треба.

Москалиці казали, що у них, в Росії, ходить кондуктор вагоном і в нього можна купити квитки, але й цей аргумент не подіяв на контролерку. Можливість ухопити сорок гривень з двох пасажирок переважила почуття доброзичливості до львівських гостей.

Якась жіночка почала пояснювати росіянкам, що ось, мовляв, написано великими літерами: штраф двадцять гривень за безквитковий проїзд, але ті парирували: мовляв, не вміємо читати українською. Звичайно, це була правда, але не аргумент для контролерки, яка розуміла, що втриматися на роботі вона зможе лише тоді, коли побільше упіймає таких "зайців".

Нарешті не витримав якийсь вуйко з костуром у руці:

— Дивися на них! Платити не хочуть! Та ви нам за Голодомор і Сибіри винні!

Він виголосив довгу тираду, але все звелось, власне до цих ключових слів. Чи то жіночки злякалися його костура, чи то упертість контролерки здолала їх опір, але одна з москалиць, ніби відриваючи від себе останнє, простягнула контролерці п'ятдесят гривень. Та діловито дала їй десять гривень здачі, виписала квитанції й поплила вагоном, перевіряючи квитки в інших пасажирів.

Дивина та й годі! Лише в одного мене вона не попросила квитка. Чи то мої сиві вуса збили її з пантелику, чи мій респектабельний київський вигляд, але я сидів ніби обдурений у своїх найкращих намірах. Ні, я би ніколи не дозволив собі проїхати безоплатно. І не розходилося мені у тій клятві гривні. Але звичка до тотального контролю, мабуть, так глибоко в'їлася в мене ще з радянських часів, що ігнорування контролеркою моєї особи глибоко зачепило.

Втім, дебела жіночка на наступній зупинці легко зіскочила з трамваю, чого я від неї

ніяк не очікував. Це розвеселило мене, і я подумав, що вона — самозванка, адже жодних документів нікому не показувала, а щось схожого на бейджик на її грудях я не помітив. З таким успіхом і я би міг заробити, навіть не колядуючи!

Услід за нею, за Оперним театром, де колись був кінотеатр імені Богдана Хмельницького, в якому виключно показували індійські фільми, вивалились із трамваю дві москалиці. Вони були притлумлені словами вуйка з костуром, і їм явно було шкода отих штрафних сорока гривень. З-під насуплених брів на пасажирів трамваю дивилися дві пари озлоблених очей. Здається, лише своїми поглядами вони хотіли розстріляти оте ненависне їм, що залишилося в трамваї. Втім, можливо, все було і не так, адже я не міг цього побачити, бо вікна трамваю надійно скував мороз.

На цій же зупинці в трамвай зайшла старенька з паличкою в руках і одразу звернулася до мене:

— Вы не знаете, где тут магазин "Сельпо"?

Я знизав плечима. У трамваї теж ніхто не знав, і старенька безпомічно вдивлялася у вікно, але вивісок, що пропливали за вікном, не могла побачити.

Нарешті знайшлася якась жіночка, яка запитала:

— А де це "Сільпо" знаходиться?

— Біля залізничного вокзалу, — чистою літературною українською мовою відповіла старенька. Я усміхнувся, почувши її відповідь.

Жіночка розтлумачила старенькій, що їй треба пересісти на інший трамвай і їхати у протилежний бік. Та слухняно почимчикувала до виходу, а вуйко з костуром у руці висловив своє невдоволення:

— І чого б я перся у такі морози на вулицю? Сиділа би вдома біля батареї!

Вуйко був злий. Якщо першого разу, коли він накинувся на москалиць, мав мало не весь вагон співчуваючих, то тепер оце співчуття пішло вслід за морозною парою, що видихали пасажири з рота.

Я чомусь подумав, що у старенької склероз, і вона ще довго блукатиме вулицями засніженого й морозного Львова. Мої думки понеслися до старенької матусі, до якої я, власне, і їхав...

Я вийшов із трамваю. До автобусної було ще далеченько. Мороз міцнішав. Я ніколи не носив рукавиць, і київські інтелігенти з острахом дивилися на мої руки. У столиці мені ніколи не було холодно — майже ніколи. А тут я змушений був через кожні десять кроків перекидати дипломат з руки в руку. За цей час вільна рука ховалась у кишені утепленої куртки, відходячи від морозу, однак остаточно зігрітись не могла, бо треба вже було зігрівати другу руку.

Мабуть, я занадто швидко йшов, утікаючи од морозу, бо відчув серце. До чергового прийому ліків було ще десь з півгодини, але я вирішив не ризикувати. Прийнята пігулка подіяла заспокійливо, хоча ще не могла так швидко засвоїтись організмом.

На зупинці була купа людей, і я зрозумів, що стоятиму в маршрутці до самого села. Хоч би одне знайоме обличчя вихопив мій погляд! Втім, здебільшого це була молодь, якої я і не міг знати, а старші люди, очевидно, з інших сіл.

Під'їхав комфортабельний автобус. Я здивувався, бо в минулі роки доводилося тулитися в низьких і тісних маршрутках. А ось культура в наших людей залишилася ще та. Вони не стояли у черзі, а намагалися ліктями виперти сусіда, аби самому першому влізти в автобус. Навіть неозброєним оком було видно, що помістяться всі, ще й місце залишиться, але принцип стадності спрацьовував, і не було на те ради.

Я увійшов мало не останнім, причому мене пропустило дівчисько — мабуть, побачило в мені свого батька. Я уместився біля вікна, поставивши дипломат собі на коліна, не надавши значення тому, що дівчисько стояло, хоча в автобусі було ще чимало вільних місць, аж поки не почали заходити люди і зганяти тих, хто вже закріпив собі місце. З'ясувалося, що вони придбали квитки у касі, а ми, безбілетники, посягнули на їхню приватну територію.

Звісно, довелося вступитись і мені. Якийсь юнак, ніби я ворог народу, просвердлив мене колючим поглядом і крізь зуби процідив:

— Тут наші місця.

Він уместився зі своєю подружкою, яка час од часу злякано поглядала на мене, ніби уздріла мерця.

Коли автобус уже був повністю забитий, водій почав збирати гроші. Я тицьнув йому двадцятку, бо вже не пам'ятав, скільки коштує проїзд, та й ціни за цей рік могли підскочити. Він дав мені здачу, яку я, не рахуючи, засунув до кишені.

Нарешті поїхали. Дівчисько стояло позаду мене, і її гострі груденята впиралися мені в

спину. Коли водій гальмував, вона навіть не намагалася затриматись і всім тілом лягала на мене. Я вже мав справи з такими дівчатами, сексуально зрілими, але без батьківської ласки і любові. У кожному чоловікові вони бачили батька і хотіли саме любові і ласки, але не отримували цього, і все зводилося до банального і грубого сексу.

Запищала мобілка, і я змушений був свій дипломат поставити між ногами, спершись на сидіння. Хлопець невдоволено подивився на мене: мовляв, заважаєш, старий, але я мужньо витримав його погляд. Хай ще дякує, що не зігнав його з місця і не навчив, що має поступатися старшим.

Надійшла есемеска від Кості Майданюка, мого приятеля-літератора з Вінниччини: "Під обрусом сіно, на обрусі свічка, на всю хату пахне свіжа паляничка. На радість дорослим, на втіху малечі йде до Вас у гості Святий Добрий Вечір. Веселого Різдва!!!".

Не встиг я добряче задуматись над тим, що і йому щось треба відписати, а в мене у голові готових текстів нема, як надійшло ще одне послання — цього разу від такого ж брата-літератора Віті Мадейчука з Івано-Франківщини: "У День святий Різдва Христового бажаю щастя Вам простого! В душі бажаю відродити уміння вірити й любити! А Бог Вам щедрою рукою, з безмежною до Вас любов'ю, за Вашу віру, за терпіння надасть своє благословіння! З Різдва Христовим!".

На душі стало тепліше. Не забувають хлопці про мене. Як приїду до мами, обов'язково їм відпишу — як й іншим своїм бойовим побратимам по літературному цеху. Біль у серці ущух, я відчував, що помолодшав років на десять.

Аж ось і моє село. Я радше відчув, ніж побачив його. Та й розгледіти щось за вікном автобуса було проблематично. Окремі вогники висвітлювали школу, потім сільську раду. Я почав пробиратися до виходу, забувши про дівчинку, що стояла позаду мене.

З автобуса вискочило двійко молодят, які байдуже глянули на мене і швидко пішли. Мороз скував мені серце. А, може, то був щем за рідним, дитячим, сокровеним? Боже, як рідко з того клятого Києва я навідуюсь до свого села. А лише тут відчуваю себе людиною...

Хата була поруч із зупинкою. Автобус вже давно від'їхав, пахнувши наостанок парою, а я все стояв на місці й ніби не рішався йти до рідної хати, до мами. Навкруги нікого не було, і село, здавалося, заснуло. Звісно, це була омана. Просто мої односельці від діда-прадіда були негомінками, не виставляли себе напоказ, а тихесенько перли свого плуга, і оцей їх характер і настрої передався селу, яке всотало в себе все найкраще від пращурів. За своє життя я перебував у багатьох селах, відвідував друзів-літераторів, і кожне село мало свій характер, якусь родзинку, що вирізняло його від інших сіл. Але

ніде я не відчував себе так комфортно і затишно, як у рідному селі.

Я підходив до рідної хати. У спальні світилося. Звісно, мама чекала на мене, і всі думки були про єдиного сина. Здається, сльоза навернулася мені на очі, в горлі щось залоскотало, але я поспішив відкинути геть сентиментальність.

Циган звично загавкав, але відразу стулив пельку, впізнавши господаря. Коли б я не приїжджав, він завжди визнавав у мені свого господаря, хоча розлука могла бути тривалою. Тільки-но я зайшов, мама кинулася мені в обійми. Вона плакала і, здавалось, я заплачу разом з нею.

— Мамо, я ж живий. Що Ви?

Ми сіли. Мама уважно дивилася на мене.

— Посивів ще дужче, — змучено сказала вона.

— Та це сніг, — намагався я жартувати.

Вона засміялась, і лише тепер я помітив, як постаріла моя матуся.

Не встигли ми помолитись і сісти до столу, як за вікном з'явилися колядники.

— Ну, куди ж це годиться! — Мама забідкалась і не знала що робити. — Різдво завтра, а вони вже нині колядують.

Я виглянув у вікно. Це були діти — хлопчик і дівчинка. Я пригадав себе, малого, коли ходив колядувати з сестрою, нині покійною.

— Хай заколядують, — сказав я і впустив їх до хати.

Хлопчик був старшенький, років десяти, а дівчинка зовсім маленька, мабуть, ще й до школи не ходила. Вони гарно колядували, аж мама усміхалась. Я витягнув з кишені десятку і дав їм. Вони здивовано подивились і, подякувавши нашвидкуруч, ніби боялись, що я передумаю і відберу гроші, побігли.

Мама з осудом подивилася на мене:

— Сину, це ж не Київ. Навіщо ти їм так багато дав?

Я здвигнув плечима, але нічого не відповів. Ми мовчки їли, я знайшов у варенику

десять копійок. Мама засміялась, бо я піддався на її хитрощі, адже вона поставила миску з варениками з того боку, де були оті копійки.

— Будеш щасливим, сину, — сказала вона і якось раптово поблідла, схопившись за серце.

Я допоміг їй дійти до ліжка, дав валідолу під язик. За якусь хвилю минуло. Мама поривалася встати, аби прибрати на столі, але я не дав, злукавивши:

— Пам'ятаєте, що тато казали? Не можна в такий день їжу зі стола прибирати. Нехай наші пращури поласують.

Ми помовчали, і мама несподівано заснула. Я, маю гріх, подумав, що вона померла, але ні — дихає. Тихенько розстелив ліжко поруч з нею, на ньому спав мій батько, роздягнувся і ліг, вимкнувши лампу. Сон не йшов. Я почав римувати слова, але нічого не виходило. Думки снували туди-сюди й були невиразними.

— Сину, ти спиш?

— Ні. Вам погано, мамо?

Вона помовчала, а потім сказала:

— Здається, я скоро помру.

— Ну що ви таке говорите?

Але вона не слухала, стала розпитувати про Ніну, Оленку і Василька. Свої стосунки з дружиною я підфарбував, а про онуків сказав, що вони приїдуть влітку.

— До речі, Оленка передала Вам свій старий мобільний телефон, так що будете з нею розмовляти.

— Та я не вмію, — мама знову сміялася, ніби нічого й не було.

— А що там уміти? Натиснете на кнопчку, я вам покажу, і будете розмовляти зі мною, з Оленкою, Васильком.

— Ну, ну... — Крізь темінь я цього не бачив, але знав, що мама усміхається.

За якийсь час вона знову засопіла, а я повернувся до своїх віршів. Здається, тепер у

мене щось виходило. Принаймні перші чотири рядки народилися миттєво:

Я буду вперто перти свого плуга,
Аж поки не сконаю на межі.
Боятись треба зради друга,
Бо вороги сичать відверто, мов вужі.

Аби не розбудити маму, записав віршик на мобілку.

Наступні чотири рядки далися вже важче:

Поет встромив поетові ножа у спину:
Переписав його вірша, не пропустив ні коми.
Вже краще працювать самому до загибелі
Й умерти на строфі від перевтоми.

Теж записав їх на мобілку і вже хотів заснути, але за вікном залунали п'яні вигуки.

Мама прокинулась.

— Підеш завтра на могилу до батька?

Я мовчки кивнув головою.

Так ми пограли у мовчанку ще хвилин п'ятнадцять, хоча зазвичай у мої нечасті приїзди гомоніли мало не до ранку. Втома навалилася на нас обох.

Я довго у муках народжував наступні чотири рядки:

Тебе не можу з пам'яті зітерти,
Душу твою у снах своїх тривожу.
Мабуть, зі мною будеш ти до смерті.
Кохаю я тебе, мою довічну кару Божу.

Кому були присвячені ці вірші, я й сам не зміг би дати відповідь.

Мама мені не заважала, а коли я відімкнув мобілку, аби більше не мордувати себе, запитала:

— Як це в тебе ось ці вірші виходять? Тобі хтось диктує?

— Кажуть, що Бог.

— Дай Боже, дай Боже.

Я швидко заснув, мені нічого не снилося, а коли прокинувся, мами не було. Вона прийшла десь за годину — весела, свіжа, з морозу:

— Христос рождається!

— Славіти його! Мамо, з вашим здоров'ям — та ще й у церкві вистоявати!

— Тільки там я відчуваю життя.

Моя мама знову була молодю, накривала на стіл, не підпускаючи мене до бабської, як вона казала, роботи:

— Ти там у Києві замучився...

На обід прийшли мамина сестра з чоловіком і двома онуками (їхній син з невісткою два роки тому розбилися на машині). Я бачив, з якою ніжністю мама крутилася біля малечі, й постановив собі, що серйозно поговорю з Ніною, аби на наступне Різдво ми всією сім'єю поїхали до моєї мами, а не захоче — заберу дітей і поїду з ними.

Коли гості вже під вечір пішли, мамі знову стало зле, і я домігся від неї, що після свят вона піде до лікаря. Вона пообіцяла, але я зрозумів, що нікуди вона не піде.

На могилу до батька я не пішов, а удосвіта восьмого січня від'їжджав до клятого Києва. Мама хоробрилася, казала, що все буде добре, вона буде телефонувати нам з мобільного.

Я дивився на неї зі слізьми на очах і не міг нічого з собою вдіяти.

Я знав, що це моє останнє Різдво з мамою...